

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΛΟΓΟΥΣ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠ
ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

Η ΠΟΛΙΣ ΕΛΩ!

“Όπως οί άγιοι βασανίζονται, και στο τέλος τελειώνουνε τὸ μαρτύριό τους με τὸν θάνατο, και πέρνουνε τὸ στεφάνι τῆς ἀφθαρσίας, ἔτσι κ' ἡ άγιασμένη Πόλη, ἡ νέα Σιών τῆς Χριστιανωσύνης, ἀφού βασανίσθηκε, ἔκλαψε, πόνεσε ἀπὸ κάθε λογῆς τυράνισμα, ἦρθε ἡ μέρα πὸν παράδωσε τὸ πνεῦμα της. Ἡ ἱερὰ Κιβωτός, ἡ Δωδεκάτειχος Πόλις ἔπεσε ματωδαμμένη στις 29 Μαΐου 1453, σάν τῆ σεβάζομια μητέρα τῶν Μακκαβαίων.

Ποιὸ καλέμι μπορεῖ νὰ γράψει με αἷμα, γιὰ νὰ ἐξιστορήσει τῆ θλίψη και τὸν πόνο πὸν περάσανε ὅσοι βρεθήκανε μέσα στὴν χιλιόχρονη και γεραρὰ αὐτῆ πολιτεία, πὸν ἦτανε, κατὰ τὰ θρηνητικὰ λόγια τοῦ βασιλιᾶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ Παλαισολόγου, «ἐλπίς και χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν», και πὸν τῶρα ἦτανε σάν μαραμένο λουλοῦδι :

Τὴν τελευταία μέρα τῆς, Δευτέρα, 28 Μαΐου, πρόσταξε ὁ βασιλέας, ὁ βασανισμένος Κωνσταντίνος, νὰ κάνουνε λιτανεία, μήπως λυπηθεῖ ὁ Θεὸς κ' ἐλεήσει τῆ χριστιανωσύνη. Ὁ βασιλιᾶς, οἱ δεσποτάδες, οἱ παπάδες κ' ὅλος ὁ λαός, με τὰ εἰκονίσματα, με τὰ ἐξαφτέρουγα και με τὰ θυμιατὰ, πήρανε γῦρο ὅλα τὰ κάστρα, ψέλνοντας και φωνάζοντας με δάκρυα «Κύριε ἐλέησον!».

Τὴν ἴδια μέρα τὸ βράδυ, σύναξε ὁ βασιλέας ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς και τοὺς προκρίτους, και τοὺς εἶπε μιὰ ὀμιλία, πὸν κ' οἱ πέτρες ραγίσανε με τῆ θρηνητικῆ φωνῆ του. «Ἀκούοντες δὲ οἱ δυστυχεῖς Ρωμαῖοι, καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, και ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦτουν εἰς τῷ ἑτέρῳ καταλαγῆναι, και μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο. Ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ τίς διηγῆσεται τοὺς τότε κλαυθμούς και θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; εἰ και ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἐδύνατο μὴ θρηνησαι.»

Ἡ νύχτα ἔπεσε σάν κοράκι μαῦρο και

σκέπασε με τίς φτεροῦγες τῆς τὴν θλιθερὰν τὴν Πόλιν μαζί με τίς δυστυχισμένες ψυχές πὸν ἦτανε κλεισμένες μέσα. Οἱ ἄντρες ἦτανε στὰ κάστρα. Οἱ γέροι κ' οἱ γυναῖκες βρισκόντανε στὰ σπίτια και προσευχόντανε με δάκρυα. Μοναχὰ τὰ παιδιὰ λαγοκοιμῶντανε τὰ καῦμένα· τὰ πιὸ πολλὰ σφαχτήκανε τὴν ἄλλη μέρα.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα, ὁ βασιλιᾶς καβαλλίκεψε στ' ἄλογο του μαζί με τὸν ἀχώριστο συμβουλάτορά του τὸν Φραντζῆ και με δυὸ τρεῖς ἄλλους ἀξιωματικούς, και βγήκανε ἀπὸ τὸ παλάτι. Ἐραβήξανε ἀμίλητοι κατὰ τὰ κάστρα γιὰ νὰ δοῦνε ἂν φυλάγανε καλά οἱ βάρδιες. Μουγκαμάρα παντοῦ! Ἡ νύχτα ἦτανε γλυκειά, μὰ οἱ καρδιές τους ἦτανε φαρμακωμένες. Ὁ βασιλιᾶς γύρισε κ' εἶδε τὰ ἄστρα πὸν λάμπανε στὸ χάος τ' οὐρανοῦ. Δάκρυσσε και μουρμούρισε: «Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν.» Ἦτανε κατακουρασμένος ἀπὸ τὴν ἀγρύπνια κ' ἀπὸ τὴν ἀγωνία. Μὰ δὲν ἀπόδειχνε, γιὰ τοὺς ἄλλους.

Τριγυρίσανε ὅλα τὰ κάστρα. Οἱ φυλακᾶτορες ἦτανε ἀγρυπνοὶ στις πόστες τους. Σάν φτάξανε στὴν πόρτα τῆ λεγόμενη Καλιγαρία, φωνάζανε οἱ πετεινοὶ τὸ πρῶτο λάλημα. Ξεκαβαλλικέψανε κ' ἀνεβήκανε στὸν πύργο. Κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, ἀπέξω, δὲ μπορούσανε νὰ ξεχωρίσουνε τίποτα ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Μοναχὰ ἀκούγονταν φωνές και σαματάδες παράξενοι. Οἱ φύλακες τοὺς εἶπανε πὼς ὅλη τῆ νύχτα ἔτσι γαυριάζανε κάθε βράδυ οἱ Τοῦρκοι. Ἐκείνη τῆ νύχτα ἡ ταραχὴ κ' ὁ σαματᾶς ἦτανε πιὸ πολὺς, γιὰτι σέρνανε τίς καστρομηχανές γιὰ νὰ τίς πᾶνε κοντὰ στὸ καστροχάντακο. Ἀκούγανε φασαρία κ' ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας, γιὰτι και τὰ καράβια σαλπάρανε γιὰ νὰ πᾶνε γιὰλὸ κοντὰ στὰ κάστρα.

Κατὰ τὸ δεύτερο πετεινολάλημα, σηκώθηκε ἄξαφνα μονομιᾶς μεγάλη βουὴ στὸ

τούρκικο στρατόπεδο, καὶ σὰν νᾶτανε μιὰ θάλασσα μὲ φουρτουνιασμένα κύματα, οἱ Τούρκοι χυμήξανε ἀπάνω στὰ κάστρα, κι' ἄρχισε ὁ πόλεμος. Αὐτὸ τὸ κάνανε κατὰ τὴν ἴδια ὥρα κάθε νύχτα, γιὰ νὰ κουραστοῦνε οἱ χριστιανοί, κ' ὕστερα νὰ πέσουνε καταπάνω τους οἱ πιὸ ἀντρειωμένοι πούχε ὁ Σουλτάνος. Καὶ τούτη τὴ φορά γίνηκε μεγάλη αἱματοχυσία, μὰ οἱ Ἕλληνες βαστάξανε καλά, κ' οἱ Τούρκοι δὲν βάλανε πόδι στὸ κάστρο. Σιγὰ σιγὰ καταλάγιασε τὸ βουητό. Μὰ τὸ θηρίο ἔκανε πῶς κοιμότανε, πλήν παραφύλαγε καὶ περίμενε.

Τὰ ἄστρα πιάσανε καὶ τρεμοσβύνανε στὸν οὐρανό, καὶ κατὰ τὴν ἀνατολή ἄρχισε νὰ γλυκοχαράζει. Ἐκείνη τὴν ὥρα μονομιᾶς βροντήξανε μυριάδες νταούλια καὶ ζουρνάδες, κ' ἔτρεμε ἡ γῆς ἀπὸ τὸν ἀλαλαγμό, σὰν νὰ οὐρλιάζανε ἀγριοδαύβαλα, κι' ἀνάψανε φωτιές ἀπὸ παντοῦ γύρω στὴν πολιτεία, κι' ὅλη ἐκείνη ἡ μερμηγκιά ἔπεσε καταπάνω στὰ κάστρα, ἀπὸ στεριά κι' ἀπὸ θάλασσα. Οἱ σαγίτες πετούσανε σὰν κανένα σύνεφο ἀπὸ αἰμοδόρα ὄρνια, καὶ πέφτανε ἀπάνω στοὺς πύργους, μαζί μὲ χαλάζι ἀπὸ πέτρες. Ἀπὸ τὴ στεριά κι' ἀπὸ τὰ καράβια ρίχνανε γεφύρια γιὰ νὰ γαντζώσουνε στὸ φρύδι τοῦ κάστρου, καὶ στήνανε πλῆθος ἀνεμόσκαλες. Μὰ οἱ Χριστιανοὶ πάλι βαστάξανε, καὶ γκρεμίσανε τὶς σκάλες πού πέφτανε μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους σὰν νᾶτανε ξόβεργες πού εἶχανε ἀπάνω τους κολλημένα πουλιά. Δυὸ ὥρες βάσταξε καὶ τοῦτο τὸ ρεσάλτο, κι' ὁ τόπος κι' ὁ ἀγέρας γέμισε ἀπὸ τὰ βογγητὰ κι' ἀπὸ τὰ μουγκρίσματα τῶν λαβωμένων. Πολλοὶ καιγόντανε μαζί μὲ τὶς μηχανές καὶ μὲ τὶς προβιές πού τὶς εἶχανε γιὰ παραπέτα, μὰ τοὺς πιὸ πολλοὺς τοὺς σκοτώνανε οἱ κοτρόνες πού πέφτανε ἀπὸ πάνω. Οἱ Χριστιανοὶ σφεντονίζανε τὴν ὀργὴ φωτιά, καὶ μαζί ρίχνανε μὲ τὰ δοξάρια, μὲ τὶς τσάγκρες καὶ μὲ τὶς σφεντόνες. Ὑστερα ἀπὸ σκληρὸ πάλαιμα, οἱ Τούρκοι στρίψανε πίσω γιὰ νὰ ξεκουραστοῦνε, μὰ οἱ τσαούσηδες τοὺς χτυπούσανε μὲ τὰ κουρμπάτσια καὶ μὲ τὰ μαγκούρια, καὶ τοὺς κάνανε νὰ γυρίζουνε πίσω καὶ νὰ πολεμᾶνε. Ὁ ἥλιος εἶχε βγεῖ πιά ἀπάνω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἀνατολῆς, μὰ ἦτανε κόκκινος σὰν αἷμα καὶ θαμπὸς ἀπὸ τὴ μαύρη ἀντάρρα πού βγάζανε οἱ πίσσεσ, τὰ θειάφια κ' ἡ

σκόνη πού ἀνέβαινε ἀπὸ κείνη τὴ Ναδαθαία.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ οἱ Τούρκοι φάνηκε πῶς τσακίσανε, κ' οἱ γραικοὶ πήρανε θάρρος καὶ φωνάζανε ἀπὸ τὰ κάστρα. Μὰ σὲ λίγο, οἱ πιὸ παληκαράδες σιμώσανε καὶ ξαναβάλανε τὶς σκάλες κι' ἀγεθαίνανε, κι' ἄλλοι γαντζώνανε χωρὶς σκάλα, ὁ ἕνας ἀπάνω στὸν ὦμο τ' ἄλλουνοῦ, καὶ κουνούσανε τὰ χαντζάρια σὰν δαίμονες, καὶ μπλοκάρανε τὶς καστρόπορτες, οὐρλιάζοντας σὰν τὰ θηρία.

Τότε ὁ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος κι' ὁ Δημήτρης ὁ Καντακουζηνός, βλέποντας πῶς θὰ πατούσανε τὸ κάστρο, πέσανε ἀπάνω τους μὲ ἀνδρεία μαζί μὲ ἄλλους γραικοὺς, καὶ τοὺς γκρεμίσανε ἀπὸ κει πού εἶχανε γαντζώσει. Σὲ λίγο ἔφθασε κι' ὁ βασιλιάς καθάλλα στ' ἄλογό του καὶ φώναξε «Ἀδέρφια, βαστάτε, γιὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, γιὰτὶ βλέπω πῶς πιάνουνε καὶ σκορπᾶνε οἱ ἐχθροὶ μας, κ' ἐλπίζω στὸν Θεὸ πῶς ἡ νίκη εἶνε δική μας!»

Ἐκεῖ πού μιλοῦσε ὁ Κωνσταντῖνος, τοῦ μνηύσανε πῶς ὁ Γιάννης Γιουστινιάνης ὁ στρατηγὸς λαβώθηκε στὸ δεξιὸ ποδάρι, καὶ πῶς αὐτός, πού ἦτανε γενναῖος ἄνδρας, μόλις εἶδε τὸ αἷμα του νὰ τρέχει, λιγοψύχησε, καὶ φώναξε νὰ τὸν πᾶνε στοὺς γιατροὺς. Ὁ δυστυχὴς βασιλέας ἔδραμε, καὶ σὰν τὸν εἶδε, πῆγε κοντά του καὶ τὸν ξόρκισε νὰ μὴν ἀφήσει τὴ θέση του σὲ τέτοια στιγμὴ, γιὰτὶ ἡ πολιτεία, τοῦ εἶπε, κρέμεται ἀπὸ ἐσένα. Μὰ αὐτὸς δὲν ἄκουγε τίποτα, μόνο πέρασε στὸν Γαλατᾶ, κι' ἀπὸ κει μπῆκε σ' ἕνα γενοβέζικο καράβι καὶ πέθανε στὸν δρόμο, στὰ νερὰ τῆς Χίου.

Σὰν εἶδανε οἱ τούρκοι τὴν ταραχὴ πού ἔγινε στοὺς χριστιανοὺς, πήρανε θάρρος. Ἐνας Σογὰν πασᾶς μάζεψε τοὺς γενίτσαρους καὶ τοὺς μίλησε, καὶ τόσσο κουράγιο τοὺς ἔδωσε μὲ τὰ λόγια του, πού γινήκανε σὰν λέοντες, καὶ γιουργιάρανε ἴδιος σίφουνας καταπάνω στὸ κάστρο. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς γενίτσαρους πού τὸν λέγανε Χασάνη Λουπαδίτη (γιὰτὶ ἦτανε ἀπὸ τὸ Λουπάδι), ἄνδρας γίγαντας, χύμιξε κατὰ τὸ μέρος πού γινότανε ἡ ἀναμπαμπούλα, βαστώντας μὲ τὸνα χέρι τὸ γιαταγάνι καὶ μὲ τ' ἄλλο τὸ σκουτάρι ἀπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ του, κι' ἀπὸ πίσω του τρέξανε ἄλλοι τρι-

άντα νοματέοι. Ὅσοι γραικοὶ βάσταξε ἢ καρδιά τους καὶ δὲν δειλιάσανε ἀπὸ τὸ φευγιὸ τοῦ Γιουστινιάνη, σταθήκανε ἀνδρειωμένω καὶ τοὺς βαρέσανε μὲ τὰ κοντάρια καὶ κατρακυλούσανε μεγάλες πέτρες ἀποπάνω τους. Δεκαοχτὼ ἀπ' αὐτοὺς γκρεμήσανε. Μὰ ὁ Χασάνης μπόρεσε κι' ἀνέβηκε στὸ κάστρο καὶ σκόρπισε τοὺς χριστιανούς. Τότες ἀνεβήκανε κι' ἄλλοι πολλοὶ τούρκοι, γιατί οἱ γραικοὶ ἦτανε πιὸ λίγοι, καὶ δὲ μπόρεσανε νὰ τοὺς διώξουνε, μὲ ὄλο πού γινότανε μεγάλος θρῆνος. Γιὰ μιὰ στιγμή μιὰ πέτρα βάρωσε τὸν Χασάνη καὶ τὸν ζάλισε, κ' ἔπεσε σκεπασμένος μὲ τὸ σκουτάρι του. Οἱ γραικοὶ πέσανε ἀπάνω του καὶ τὸν πετροβολούσανε ἀπὸ παντοῦ. Μὰ αὐτὸς ξεζαλίσθηκε, κι' ἀνασηκώθηκε ἀπάνω στὸ γόνατό του, καὶ τοὺς βαστοῦσε μακρὰ μὲ τὸ σπαθί. Πλὴν, ἀπὸ τίς πολλὲς λαβωματιῆς παράλυσε τὸ χέρι του πού βαστοῦσε τὸ γιαταγάνι, κ' οἱ σαγίτες τὸν κάγανε κόσκινο καὶ ξεψύχισε. Μαζὶ μ' αὐτὸν σκοτωθήκανε καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀγαρηνοὶ. Μὰ στὸ μεταξὺ κολλήσανε στὸ κάστρο ἕνα σμᾶρι τούρκοι, καὶ πηδῆξαν μέσα στὴν τάμπια, τσαλαπατώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ πλημμύρανε σὰν τὴ θάλασσα πού ρίχνει χάμω τὸν μόλο, κ' ἡ καστρόπορτα ἀνοιξε, κ' ἡ μερμηγκιά χύμιξε μέσα μὲ φοβερὴ ὄχλοβοή. Ἐκείνη τὴν ὥρα ἀκούσθηκε μιὰ φωνή «Ἡ Πόλις πάρθηκε!»

Ὁ δυστυχὴς βασιλέας κέντισε τ' ἀλογό του κ' ἔδραμε κατὰ τὸ μέρος πού γινότανε ὁ θρῆνος, κρᾶζοντας καὶ δίνοντας θάρρος στοὺς δικούς του. Μὰ τὸ τουρκομάνι φούσκωνε ὀλοένα κι' ἀμπωχνε μπροστά του τοὺς λιγιστοὺς χριστιανούς. Τότες ὁ Κων-

σταντῖνος ἔπεσε μέσα στὸ πλῆθος σὰν λέοντας, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, κ' ἔτρεχε σὰν ποταμὸς τὸ αἷμα ἀπὸ τὰ χέρια κι' ἀπὸ τὰ ποδάρια του. Ἀπὸ τὰ δεξιά του πολεμοῦσε ὁ Δὸν Φραγκίσκος ὁ Τολέδος, καὶ σὰν τὸν ἀητὸ λιάνιζε τοὺς ὀχτροὺς μὲ τὸ στόμα καὶ μὲ τὰ νύχια. Κι' ὁ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος, σὰν εἶδε τὸν βασιλέα ματοχωμένον, φώναξε κλαίγοντας «θέλω νὰ πεθάνω. Δὲν θέλω νὰ ζήσω!», καὶ ρίχθηκε μέσα στοὺς τούρκους βαρώντας μὲ τὸ σπαθὶ του. Κι' ὁ Γιάννης ὁ Δαλμάτης βρέθηκε ἐκεῖ πέρα, καὶ πολεμοῦσε σὰν λεοπάρδαλος. Τρεῖς φορές ἀμπώξανε τοὺς τούρκους, αὐτοὶ οἱ γενναϊόκαρδοι ἄνδρες, μὰ στὸ τέλος σκοτωθήκανε, καὶ τὰ κορμιά τους βουλιάζανε μέσα στ' ἀνθρωπομάνι. Μαζὶ τους πολεμήσανε καὶ σκοτωθήκανε κι' ἄλλοι στρατιῶτες χριστιανοί, καὶ παραδώσανε τὴν ψυχὴ τους γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ, κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ ἀγίου Ρωμανοῦ, τὴν Τρίτη τὸ πρωτὶ 29 Μαΐου 1453. Ἐκεῖ παράδωσε τὴν ψυχὴ του κι' ὁ μάρτυρας βασιλιάς, κρᾶζοντας μὲ δάκρυα: «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ κόψει τὴν κεφαλὴ μου!»

Τὴν ὥρα πού γινότανε στὴν καστρόπορτα τοῦ Ρωμανοῦ αὐτὸς ὁ θρῆνος, μέσα ἢ πολιτεία ἦτανε ἔρημη, γιατί οἱ ἄνθρωποι εἶχανε κλεισθεῖ στὰ σπίτια ἀπὸ τὴν τρομάρα τους. Μέσα στὰ βουβὰ μεϊντάνια καὶ στοὺς δρόμους ἀκούγότανε μοναχὰ ἡ φωνή: «Ἡ Πόλις πάρθηκε!», «Ἡ Πόλις πάρθηκε!» κι' ἀπὸ τὸν ἀντίλαλο παραλύνανε τὰ γόνατα ἀπὸ τὴν τρομάρα. Πολλοὶ τρελλαθήκανε ἀκούγοντας αὐτὴ τὴ φωνὴ νὰ κρᾶζει μὲ θρῆνο: «Ἡ Πόλις πάρθηκε!», «Ἡ Πόλις ἔάλω!»

Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥΣ

